

UNIÓN LADINA
D'OLTRECIUSA

UNION DI LADINI
DE ZOPÈ

CONTRIBUTO
REGIONE DEL VENETO

1996 - 2016
20
anni

Contributo della Regione del Veneto / Finanzia da la Reion Veneto cun la leic LR 73/94
Fax 0436 890302 • I-32046 SAN VIDO DE CADORE (BL)

DOLOMITI
UNESCO WORLD
NATURAL HERITAGE

Direttore Barbara Pezzolla • Redaziòn Daniele Lucia Petito, Marco Moretta dei Marche, Corrado Belli Codàn - Vardà dal Prof. Enzo Croatto • I à dà na man: Daniele Lucia Petito, Corrado Belli Codàn, Gabriele Livan Petuz, Union di Ladign de Zopè, Ernesto "Tino" Masolo, Luigi Jijio Belfi de chi del Lóngo, Marco Moretta dei Marche, Giambattista De Ghetto Aužèl, Aldo Palatini Zotèl, Bortola Pordon Pito, Pierina De Vido Peruto, Giuseppe Perini Còcio

DOLOMITI PATRIMONIO DELL'UMANITÀ: A QUANDO I SUOI ABITANTI ?

La Radìses desmienteades

A i prime de màio 'l è ienù fòra al libro "La Radìses desmienteades", fato fai da la Unión Ladina d'Oltrechiusa có la colaboraziòn del Istituto Ladin de la Dolomites, agnó che 'l è iže duto chél che i à dito i studiade che i s' à ciatà a San Vido al 22 de otòbre del 2016 par parlà dei nòmes dei nuós luòghe e pi che òtro de chi che i ién fòra da nòmes de piantes, èrbes e bèsties.

Luigi Guglielmi, che scie par "L'Amico del Popolo" cu "I toponimi nel WEB. Cartografie, bibliografie, georeferenzazioni" 'l à dito come che sée inportante che su la mapes sée scrite i nòme iuste dei luòghe e betude agnó che i è, e nò anpòrès.

La prof. Paola Barbierato del CNR de Padova, cul scrito "Introduzione alla fitotoponomastica. Varietà estensione e storicità dei fitotoponimi cadorini",

l' à spiegà i nòmes che rua da piantes (es. Larzié da lares = *larice*), da bruses (es. Nofolis da nofolài = *nocciolo*) da èrbes (es. Pian dei Ròscui da ròscul = *veratro bianco*).

Có "Gli zootoponimi nella toponomastica cadarina" la prof. Maria Teresa Vigolo del CNR de Padova l' à dito dei nòmes che ién da la bèsties (es. Costa Ciaurina da ciàura = *capra*, Sàuto del lóo da lóo = *lupo*).

Al prof. Enzo Croatto, che dute bèn cognosón, còl scrito "Fitonimia e Fitotoponomastica nell'Oltrechiusa cadarina" 'l à confrontà i nòmes che ién

da piantes e èrbes par ogni país, la diferènzes che se ciata o ce che 'l è conpàn có 'l anpežàn, al furlàn e 'l badiòto.

Paola Russo có "Lo zoo di Pietra. I nomi delle Alpi" l' à žercà de bètese iže la tèsta de chi òmin, canche i ciatà fòra al nòme par carche cròda.

Par finì Sabrina Menegus (Istituto ladin de la Dolomites) cu "Conversazione con illustrazione della toponomastica di San Vito di Cadore", che iže al libro 'l à ancuanta bèla fotografies, l' à mostrà de argo dei nuós luòghe intór Ciapuža.

Al libro al podé ciatà da l'Unión Ladina a San Vido.

La pala de Sant'Ana

GABRIELE LIVAN PETUZ - ZOPÈ

Inte'l Mile Zinchezènto e Vintiòt, an nodaro da Pieve (ma la famèa somèa che la fòse da San Vit) Matteo Palatini, parón de'n mas sun Zopè, 'l à lagà' dit inte'l testamént che sùei fiò i e fèse su na giešia ai zoparign e che per zincuànta ducati i e fèse fà anca an cuàdre per sta giešia. Co òdone a scola, i n' à fat véde anca la "pergamena" indò che 'l è scrit sto testamént.

Fùora Pieve inlaóta l'èra la botèga de Tiziano Vecelio, e 'l è da igliò che l'è vegnù fùora la pala de Sant'Ana. Se pò 'l àbe metù man, pùoch o tant, anca al gran pitòr, negunc' à saù di nia de segùr. Per dosènto agn al cuàdre 'l è stat rentà inte chèla giešiola fata fà su dal Palatini (chèla che adès l'è la sagrestia vegia) e daspò inte giešia nua (1737).

Ma al més de mai del 1797 (staóta i è 220 agn), in dut al Cadore, 'l è ruà i franzès de Napoleone, e chilò scomènta na storia che dute chi da Zopè i cognòs.

Al maestro Mano (ma pare), al Nando Simonetti de chi de Simón e al Pèo Livan di Parògn i à metù dù sta storia in zoparin e chi muli de le scole i à fat la rèzita ai catòrdes, chindes e dièsèt de faurèr del Setantadói, inte calònega. I personai i è: al Bastiàn marich², al Lista laudador³, al preve, la Tonia (sa fèmena del marich), la Anuta (sa

(continua a pajina 7) ▶

▲ La giešia de Sant'Ana a Zopè

Na storia: “Al Gran Vècio che ‘l dòrme e nó ‘l muóre mai”

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDO

Chi vèce i contàa, che i nòne dei só nòne, canche i se ciatàa iže stua al ciòudo, o iže stala canche i tendéa a la vaces che les aéa da fai, iže chéla nuótes an grun fariédes, de chi invèrme cun an grun de niéve, i dijéa che intrà al sesuro del vento che sofiàa iže par mèdo la mantelada dei toulà¹ i sentia l’Anguanes che les ciantàa la só melodias par té incantà.

Ma chi vèce i contàa che i nòne dei só nòne i dijéa anche de an

Gran Vècio che dormìa sènpre, an vècio che se ciamàa Pèlego, che al ienia ia da Mondoàl, e che canche ienia nuóte e al só al lasàa al só ultimo lustro prima de diseno, se ‘l vedéa destirà su a man zància del Còl de Bòuies, che ‘l é sóra de la Rivaža, che al dormìa iže grèn de la Vècia de Forada e che ‘l ronciàa così forte che al fajéa tremà ùta la cròdes.

Chi vèce i contàa che i nòne dei só nòne i dijéa che Pèlego ‘l aéa àu a cé fai cun l’Anguanes del Lago de la Bastes in Mondoàl, parcé che canche al ronciàa al fajéa tremà tanto ùte i Lastói, che ienia dó grai peronaže, che les fajéa spafemà.

Chi vèce i contàa, che iže la nuótes fariédes dei invèrme de n’ òta, i nòne dei só nòne canche i se ciatàa iže stua al ciòudo, o iže stala

canche i tendéa a la vaces che les aéa da fai, i dijéa che Pèlego ‘l aéa àu da cé di anche cun Spina de Mul, parcé che canche al dia a ciatà i só fiói Jòu, Mondoàl e la só fia pi pižola Prendèra, al só péfo al lasàa de chéla pèdeghe², an grun fòndes, che ruinaà al pascol. Chi vèce i contàa ... che n’òta Pèlego ‘l s’aéa scornà a la granda con forèste che ienia da de là e i goléa tuóli i só fiói, Jòu, Mondoàl e Prendera, ma él al s’á defendù e al i à tirà daòs perói grai, fintamài che li à scazonade.

Ma in chél’òta só fiól Mondoàl ‘l é stà copà e i ‘l à sepoli sóte un de chi sas grai che sé véde ancóra al di d’incuói (La Faghères de Mondoàl).

Sènpre in chél’òta Pèlego ‘l à golù béte dei ségne par fai capi, a chi de là, che la mónte l’èra sóa e ‘l é chi zérce che se ciata su par la lastes.

Ma póco dapò, dal despiazér, a Pèlego i é ienù al crepacuór e al se à bucià dó iže grèn de la Vècia de Forada e ‘l s’á indormizà par sènpre .

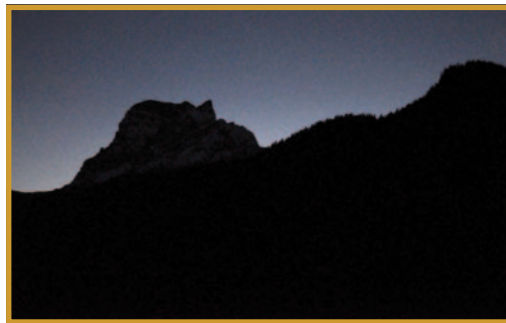
De iže de la crós dei Penié, su la strada de sóra i mure, póco prima de ruà agnó che ‘l é an sas pi gran de chi òute, che al varda vès Mondoàl, e che ‘l à dói crós, una pi vècia e una rinforzáda, ogni òta che ién nuóte e al só al sé pèrde ia daòs

Forada, anche al di d’incuói se puó véde che Pèlego ‘l é là ancóra dòs dormì. ■

GLOSSARIO

¹⁾ mantelada dei toulà = parete esterna dei sienili, fatta completamente in tavole di legno, senza incastro.

²⁾ pèdeghe = orme dei piedi.

▲ Pèlego, chel’òn vècio che pižoléa.

Réta sijóna

ERNESTO TINO MASOLO - GUÓDO

Réta la staféa “Intrà i rus”, pròpio sóte la cèfa dei Bolužes. La cèfa la fajéa parte de’n fabricato cól piàn tarén fato de muro, al resto de lén e cól cuérto fato de sàndoles de lares. Réta l’èra na fémèna menuda, la se vestia ùta de négro có la carpétes e al garmàl che tociàa dobàs e l’avéa su la testa an gran fažolóto leà par daòs, come che l’èra l’ufanža a chi tènpe.

Par ùte l’èra Réta sijóna. Da cé vès che fòse ruà stó nome, nó ve ‘l sèi di, e tanto manco al só nome de faméa; la se contentàa de puóco e iže cèfa l’avéa solo al nezésario.

Iže cufina ‘l é an larin de piéra, agnó che in mèdo spordéa dó na ciadèna par rentà su la pegnata e al ciadrin de la polènta. Intorno al larin, na bància, betuda an tin pi’n àuto dal siòlo, par podé senti al ciàudo canche la se

sentàa dó e par podé béte i pès su la piéra del larin. Nó ‘l éra nesùn camin: al fun al déa fòra par davante cèfa, sóra la porta, pròpio intrà mèdo dói trave. La cufina l’èra sènpre piena de fun, ma l’èra ancora pèdo canche ‘l éra burto tènpe.

Iže canbra, an liéto cól paión de scuses. Iže ciantón, an bažil e na bròca par l’aga da se lavà. Cól la vita così dura e la mijèria sènpre intorno, fin da riéda l’á inparà a avé an “carattere” duro come ‘l ažal. ‘L éra anes che se moria pi da fame che da malattia. Al paés al fajéa pi de 2000 ànimes e in puóco tènpe pi de la metà l’è sparida, in gran parte emigrada via par la Mèriches e al resto morta par na spèzie de influènza che i ciamàa la spagnòla. La spèfa pi granda l’èra al di de Santa Lužia, par conprase argo da se viesti e par caprizio forse na stéca de mandolato.

Via par la guèra, Réta l’avéa vedù brufà la iéjia granda e da la fenèstra de canbra la fiames destrude Ciarediégo. Daspés i la ciamàa a fèi la lesiva par lavà i lenžuós e la

cuartèles¹. Iže na mastèla piena de aga ciàuda, i betéa al zèndre e cól bastón i mesedàa ùto: la ròba la restàa iže a pausà an di intiéro e dapò i la colàa có na straža.

A ogni càmbio de staión, la tiràa dó dal seiè² de la cufina dei Želòtes i séce de ran, che la i tiràa lustre có la farina de sórgo, ajiédo e tanto òio de comedón. Chiste séce i éra portade pi che àuto cól žanpedón. Cól tènpe, ogni faméa la se avéa tirà l’aga iže cèfa e nó ocoréa pi di a peà l’aga dal brénte.

D’autón, l’avéa da netà la fornèles e i canói dal calighin e di a iavà piére prima che ruase al niéve. Se podéa véde chésta póra vècia, ùta curva, che la sapàa có chéla puóca forža che la i restàa.

An di, come an lumin zènza petròlio, l’è senduda, in pónta de pès, par nó disturbà nesùn. ■

GLOSSARIO

¹⁾ cuartèles = federe dei cuscini.

²⁾ seièi = mensola della scaffalatura in cucina, a cui sono appese le secchie con ganci.

I bréntes a Guódo

JIIJO BELFI DE CHI DEL LÓNGO - GUÓDO CÓ MARCO MORETTA DEI MARCHE - PEÈI

100 ane de 'n tin de storia dei nuóstre bréntes (7ª puntata)

Sta òta, da piaža de Cianeſſa vado su par Vià: noſàutre i ón sènpre ciamà Vià o, al pi, Vià de Režuó. Režuó o la strada de Režuó 'l é al nome dei ultime tènpe.

Próo a béteme davante al Vià ancora dei anes '50, cól só ru iže na bèla cunéta; ru che parte sóra al paés e che 'l é cognosù come al Ru de Són Vigo o de la Piažétes, anche se 'l ién dó dai Aune de Ru. Dal stradón in dó e fin a puóce mètre de sóte del brénte gran de Režuó, al ru al déa de longo dó al Vià a man bòna e dapò dó fin a la piaža de Cianeſſa a man žància e là al ciapà l'aga del fòs che ienia dó, a man bòna, da Breaže par feni iže la Guéite, dó sóte Soramarèi. Adès al ru 'l é scònto sóte tèra.

Debòto a metà Vià, a man žància, ciato an brénte de ciménto, có su scritto 1910, dito de Nane de Ròſa, da la faméa che staféa là a carche metro. Mariaròſa la me dis: “L é an brénte che dis puóco, ma che al i faſéa còmodo a tante, pichesée a chi che nó avéa ancora l'aga iže cèſa. Đute, ca d'intorno, i ruàa ca, chi cól besteame e àutre có la séies. Carche fémèna anche có la ròba da refentà: chésta la se portàa apède an travès¹, fato có dói lén e dói brées, agnó podé poià la žésta có la ròba pròpio da ciapà l'aga del cornóio”.

Mariaròſa la continua: “Te dirèi, in parlòo anche apède Renata, che al sosuro de l'aga che tóma iže brénte, sentù a stà iže cèſa, par nós 'l é na compagnia, na mùſica, na canžón che nó stufa mai. Canche la ne mància, par chésto o par chél, s'incordón e ne ién an tin de rincresiménto”.

Milio Coletti: “N'òta dormìo iže la canbra davante, da la parte del Vià, d'istade có la fenèstra vèrta e m'indorminžào

▲ Brénte dito de Nane de Ròſa

▲ Brénte dito de San Laurènže

có la mùſica de l'aga del brénte, che me faſéa compagnia e èro contènto. Cól tènpo se se afežióna a žèrta ròbes: a te di la verità, se stó brénte i avése da tolélo via, saràe come se i me tolése argo de la mé vita”.

E adès, có na fotografia sotemàn, me tramudo via da chi de la Téla. De fòra de la só cèſa, dal vès del levà del sól, chi de la Téla i avéa an brenteſèl, dito de San Laurènže, che adès nó 'l é pi. L'àmeda Lucéta, canche se parlàa de stó brénte, la s'ingropàa², parcè che la se pensàa che da riéda là d'intorno i piaſéa duià apède la só amighes e ... su par Režuó, come in ðuto al paés, de riéde a chi tènpe (pi o manco del 1920) in èra tante. E i ienia in ménte che i suói i à tocià béte i fères de travès su ðuto 'l piàn del brénte, par al pericol che carche riédo al tomase iže. La mé diſéa anche che intorno a chél brénte al laóro, par quanto peſante, al paréa pi lediér!

Me vardo la fotografia có su chéla dói fémènes vestides a módo, inpegnades una a peà aga e chél'àutra a lavà iže mastèl. Ma daòs védo anche chél taularón, che èi sènpre sentù ciamà al taulà dei Sagrèe³ e là, apéna daòs, l'é na vara, dita dei Sagrèe. E al truói dei Sagrèe? Đute sa agnó che 'l é. A metà del truói, staféa la nòna Sagrèa, só mare de Nane Mòrghin. Soméa iniére, ma par incuói basta così. ■

[continua]

GLOSSARIO

¹ **an travès** = due travetti collegati da due piccole tavole, usate come supporto della cesta con la biancheria.

² **la s'ingropàa** = si commuoveva, con il groppo alla gola.

³ **Sagrèe** = Sagredo, nobili veneziani, proprietari a Borca di un famoso forno per la fusione del ferro ed utilizzatori della legna dei boschi, concessi come “dote del forno” per produrre il carbone, per oltre 140 anni, dalla fine del '500 agli inizi del '700.

A leziòn de musica

GIAMBATTISTA DE GHETTO AUŽÈL - BÓRCIA

A l pare, che ‘l aéa inòn Nane Aužèl (*Giovanni De Ghetto*), ‘l à inparà la muŷica a sédes ane da Cèncio Tamburin da San Vido, prima a sonà al clarinèto e po’ l’armonica.

Chi anes de la sò doventù al faŷéa soralduto tre ròbes: in faméa ‘l aéa l’inconbènza di laóre còl ciavàl (la Nina), daspò, s’i restàa tènpo, al déa in biciclèta e al sonàa. Cò la bici ‘l à fato anche carche gara e n’òta ‘l à vinto an salame. I piaŷéa an grun sonà a la fèstes e tanta dènte à balà cò la sò muŷica. Ma ‘l aéa pasión anche de insegnà muŷica a chi àutre, e chésto al ‘l à fato par an bèl tòco. Canche èro riédo, me penso che inante zéna a cèŷa nòstra inenia an grun de dènte, dóven e manco dóven, a inparà muŷica. An grun de dènte se recordarà che ‘l èra an òn bòn e a la man. Ma canche ‘l insegnàa muŷica, inante ch’i podése tòl su man an struménto, al pratendéa ch’i saése liéde la muŷica: ca nó’l žiedéa. Al diŷéa che ‘l solfèio ‘l èra matematica, nó te podées ŷgarà e inante da scominzià a sonà t’ aées da studià almanco dói libréte de solfèio. An laóro duro par chi che aéa da inparà e ch’i cognéa ciapase anche carche coiàbita. Me par ancora de ‘l véde a solfèia cò ‘l indes par aria e de ‘l senti: dò-dò, mi-mi, fa-fa, sól .... Puó èse che carchedun s’èibe anche stufà de sta menada, parcè che nó i èi pi vedúe a cèŷa, ma se se goléa sonà, chésta l’èra la strada.

Me penso polito ci che à tienù duro e che daspò i a betù su n’orcheŷtra che à sonà soralduto a ‘l “*Antelao*” e dai Còce a tanta fèstes da balo. Scominziò da Tòne Fachinèl de Biòte, che sonàa sax e clarin. Pi tarde ‘l é stà chi che s’ à manadà par bète su¹ la *Banda Valboite*. Àutra persónes che sonàa iže l’orcheŷtra ‘l èra Luciano di Prime cò la chitara, Luciano de Jijio Òsto a la bateria e Vitóre de chi del Cìan clarin e sax. Ca i vedé a ‘l “*Antelao*”, da carnavàl del 1964. ■

Persone citate: *Vincenzo Menegus Tamburin, Antonio De Luca Fachinèl de Biòte, Luciano De Ghetto di Prime, Luciano Andreotta de Jijio Òsto, Vittore De Luca de chi del Cìan*

GLOSSARIO

¹ chi che s’ à manadà par bète su = *quelli che si dettero da fare per allestire*

Sèra chéla porta!

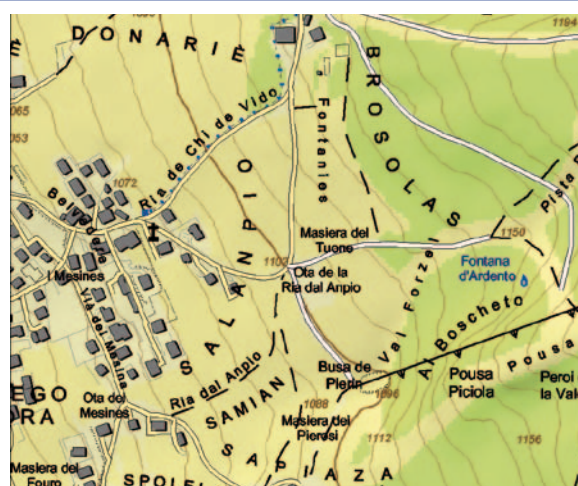
GIAMBATTISTA DE GHETTO AUŽÈL - BÓRCIA

A n grun de anes indaòs, la cèŷes de la noŷtra vales les aéa una o dói stanžes che se s-ciaudàa. Nó se podéa lasà vèrtes chéla portes! A propòŷito del pare Nane Aužèl (*Giovanni De Ghetto*): al m’ à contà che na séra iže stua, intanto ch’i èra daòs ženà, sa pare Jijio (*Luigi*), dapò i aé dito pi de n’òta a chi riéde: “Serà chéla porta!”, ðuto iže n’òta al s’ à levà su e, sènza di nia, ‘l à tirà dó la porta dai pòles e ‘l à portada iže taulà. Daspò ‘l é tornà sun tàula, sènza di nia àutro.

Al di dapò, có calma, ‘l à betù la porta al sò posto.

Al pare e i sò fardiéi i é restade inpresionade da stó mòto e i à inparà la leziòn: da in chél di nesùn pi s’ à deŷfmenteà de lasà la porta de stua vèrta!

I NÒMES DEI NUÓS LUÓGHE (32)

Salànpio

CORRADO BELLI CODAN

Salànpio = Luó, tra Sapiaža e Donarié, apéna de sóra de la ultima ciaŷes de “*Belvedere*”.

Al nòme al podarèe ieni da *Sa* (dal lat. *sub* ‘sotto’ REW 8344) + *ànpio*.¹

Anpio = dal latin *ampliare* REW430: ‘deŷboscando, deŷbrusando e curando, procurà nuóo tarén da bète a vara o cianpo’.

Fai *ànpie* ‘l é stà daspò proibì da la Règoles a partì da la seconda metà del 1300.

vd. **Vigolo, Barbierato** – *Glossario del Cadorino antico* – a la paròles *ampliare* e *amplum*.

(1) Oppure dalla contrazione dialettale “su + a” (Enzo Croatto)

Carta del luó de Daniele Belli de Tòful da: *Atlante dei nomi dei luoghi del territorio sanvitese* - Regole di San Vito di Cadore, Unìon Ladina d’Oltreciufa - San Vito, 2009.

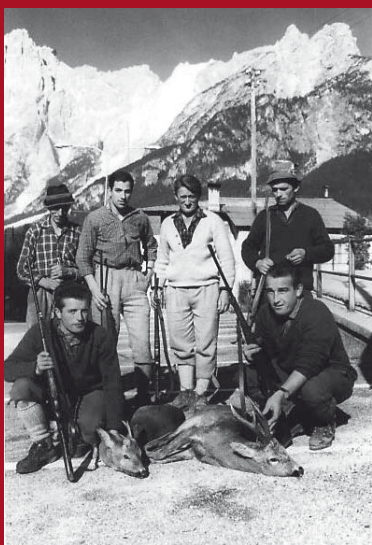
Fedeltà da Sèrdes

Recòrde de caža de Aldo Palatini Žotèlo e dei cažadòr da Sèrdes

A nes indòs Sèrdes 'l èra come na faméa: un par ùte, ùte par un; così 'l èra anche par i cažadòr che i èra na diejèna.

La sera de sabo (e nó solo) i se ciatàa su da la Pensión "Flora". Che la fajèa ò inavante l'èra Madaléna e Tilio Cuco, che 'l èra anche él an cažadòr.

Intrà na palanca e l'òutra i se betéa d'acòrdo par la batuda de caža de 'l indomàn; se sa che i tiràa tarde, alóra

Madaléna có la bònnes la scominziàa a i di: "Basta palanchétes!". Se sa che chésta paròles les dia iže par na réia e fòra par chél'òutra.

Có 'l èra óra de la parada¹ i partia cói ciài: Ala apède Aldo e Lea apède Arcangelo che i dovéa spetà finché chi òutre cažadòr i diše su la posta che 'l èra al luó agnó che i pensàa che pasase al cauriól.

Canche 'l èra l'óra da molà i ciài, chisti i dia a ufma² e i scažonàa i caurióli finché i ruàa vijìn de 'n cažadòr, che però al podéa ciapà solo al mas'cio. La parada nó la dia sèmpre bén, anzi al pi de la òtes la dia mal par al cažadòr, nò par chéla póra bèstia!

Finida la parada i se ciatàa a magnà argo e fai i coménte su la dornada; chél che in chél di 'l aéa fbalìa al béco³ 'l èra martire par na stemana.

Cuafì ùte ia par la staión de caža i ciapàa argo; alóra i portàa sta bèstia iže ciàneva del "Flora" e Tilio al fajèa al bechèr.

'L èra an grun scrupolós e, canche 'l èra óra de fai la spartiziòn, al fajèa la partes iustes par ùte, anche par chél che in chéla staión nó 'l aéa ciapà nia.

I se ciatàa ùte insieme e i tiràa a tóco.

Se sa che la séres les diventàa lònghes e alégres e tra na palanchéta e l'òutra se taiàa dó dai galói bistèches che, pasades su la piastra de la fornèla, les sparia iže an véde nó véde. Restàa così solo òs da portà a ciàfa; alóra chéla fèmenes les se lamentàa che la partes les èra pižoles e la scufa l'èra sèmpre chéla: "L èra piccio e magro".

Cé bèla séres che i a pasà chisti cažadòr apède Tilio e Madaléna cu bistèches, bée e bales: i les recòrda ancóra adès anche se 'l é pasà tante anes, e li a sèmpre ažetade con bònna žiéra anche se i èra strache.

Tilio e Madaléna, nó ve podarài mai defmenteà!

GLOSSARIO

¹ parada = l'inseguimento della selvaggina fatta dal cane, abbaiano in modo speciale; è preceduta dal segnà (quando avverte la traccia) e seguita dal bori (quando scova la preda).

² i dia a ufma = seguivano l'odore della selvaggina

³ béco = maschio adulto del camoscio; anche caprone, maschio della capra

I NOMES DE LA NÒSTRA FAMÉES (23)

CORRADO BELLI CODAN - SAN VIDO

Giacin Peèi

I ién da Peèi, da l'istésa žòcia dei Lucia, De Lucia da San Vido.

"Capostipite" 'l é stà **INGALDEO**, nominà del 1225 apède só fiól **AZZONE**.

I rame che ién fòra, anche se i se fas ciamà "Di Peàio", i cura su al nome da agnó che i stà: Sopravvia; Piazza (ùte dói finide). De Piaja (Pièi-Peàio) restarà solo la linea de **PIETRO** (1289) che l'é ùda a stà dó par al Trevisàn (1350 **GIOVANNI** di Pietro; 1408 **RIZZARDO** di Giovanni); invéze chi de **MARTINO**, linea finida del '400, i ciaparà al cognome dal nome del sò vècio.

La linea De Roja la scuminziàa cun **BARTOLOMEO** (1237), pare de **GIOVANNI** (De Roya) che se marida cun na Lucia da Vinego (1289); só fiól **BARTOLOMEO**, par nó fai fai fbalie, al dóna al cognome al nome de la mare (1350); outrotanto i fas i sò tre fióli **GIACOMO** (dom. Lucie q. Bartholomei de Roya), **GIOVANNI** e **ANTONIO**.

Giacomo al vè a stà a Ciapuža e i suói i se fas ciamà solo Lucia e De Lucia.

Giovanni e Antonio, invéze, i insarža a Peèi al "casato" De Roja e i rame che ién fòra i ciapa al cognome dai sò "eponimi" cume Giacin da **GIACOMO** ciamà "Jachin".¹

V. Menegus Tamburìn - *Il Cognome nelle pievi cadorine di S. Vito e Ampezzo (Cortina d'Ampezzo)* - Firenze 1973

'L an 'l é chél de la cartes agnó che i ién nominade.

Note:

(1) Enzo Croatto sostiene che il passaggio da Jachin a Giacin è foneticamente dubbio. In alternativa, Giacin potrebbe derivare da Giacinto per riduzione

AVIJO

Dói libre - dói laóre de òro par la nòstra dènte e soralduto par chi piži de scòla - i sarà **prònte par st'autón**.

Al prin 'l é al silabàrio, che 'l à inòn "La mè prima paròles" cu 60 difègne e pi de 1.000 paròles, betù dó in 6 parlade e fato par chi riède de la scòla pižola, ma bèl anche par ùta la famées.

Chél òtro 'l é al libro dei secònde diés ane del nòs "Par nó defmentease", cu ùte i artìcui stanpade dal 2007 al 2016.

Nuò
Nuòvo
New
Nuevo
Nen
Nouveau

Al barba Bèpo “poližiòto”

PIERINA DE VIDO PERUTO - SAN VIDO

A I bijnòno Vido Peruto ‘l aèa dói fraðiéi: un ‘l èra Bórtul “Balín”, famós parcé che ‘l èra impresàrio e ‘l à fato tanta strades e pòntes; ca a San Vido e in giro par l’Europa (i pi cognosude a Paderno d’Adda e sul Danubio); chél òtro fraðèl che ‘l èra manco coraiós al sé ciamàa Bèpo.

Chisti tré fraðiéi i à dovù dàise da fai parcé che só pare, che ‘l aèa a Venezia sète botéghe, an zèrto momento ‘l è restà védovo e ‘l s’è tornà a maridà có na *nobile* veneziana, che i à magnà fòra òto.

Al nòno Vido al s’è betù a vénde legname, Bórtul ‘l é òtu par al móndo e Bèpo ‘l é òtu a fai al poližiòto sòte ‘l Impèro Austrungarico. Cò ‘l é stà del 1866 (tèrta Guèra de Indipendènzà) al barba Bèpo ‘l à perdù al laóro e i à tocià tornà a ciàfa.

Oramài ‘l aèa debòto 40 ane e nó ‘l èra maridà. Canche ‘l é ruà a San Vido e la òta i domandàa cé laóro che ‘l fajéa a Milàn, él al sé vargognàa a di che ‘l aèa fato al poližiòto par l’Austria e alóra al respondéa: “*al prestine*” che in milanés gó di chél che vénde pastes par strada.

An zèrto momento al goléa bète su faméa e ‘l à betù i guóie su Madaléna Fòura che l’èra na bèla e braa tófa, ma l’aèa 20 ane de manco; éla i à dito de sí e i s’è maridà.

Da chésto matrimónio ‘l é nasù 6 fió: 4 òmin e 2 fèmenes. Dói dei fió i é òte prèes: Prè Ioàni e Prè Luiji.

Barba Bèpo e l’ameda Madaléna nó i dia masa d’acòrdo anche parcé che éla l’èra na comandàóra e él se lasàa bète sòte e canche ‘l èra inrabia al di dijéa: “*Sai bén che vós golé che muóre presto par òtu a stà apède i vós fió prèes!*”.

Chésto barba Bèpo al costumàa che a les tré daspò medòdi al beèa al cafè, alóra al scuminziàa a les tré mància vinti a strozà i pès¹ fin sòte ‘l arlòio, ... masa prèsto, a mància an cuarto an òtro giro, ... a mància diés, ... a mància zinche; finalmente a les tré precijes al ciamàa: “*Madaléna! Nó élo óra de bète su an góze de cafè!*”

Mè pare, che se recordàa bén òta sta manfrina, ‘l aèa ciapà al vízio de fai cofi anche apède mé mare, bastàa che ‘l ciamase: “*Madaléna!*” e éla la saéa ce óra che l’èra.

Canche daspò la guèra i à inventà la *moka*, nós i ze ciàfa l’aón sènpre ciamàa “*Madaléna*”.

Barba Bèpo ‘l é morto che ‘l aèa cuafì 90 ane e l’ameda Madaléna dal despiàzér l’è morta 6 més daspò; anche se i se aèa sènpre becotà, a la sò maniera i se aèa sènpre golù bén.

E anche se sò òn al dijéa che la speràa che al morise presto (ma nó ‘l èra véro), al Signór ‘l à golù che i podése stà ancóra insieme a sé becotà ancóra an tin là i de là.

GLOSSARIO

¹⁾ strozà i pès = trascinare i piedi, strascicare

Al cogól de tata Uta

BORTOLA PORDON PITO - SAN VIDO

Na bonóra, intrà la véa e al sòn, m’è someà de véde na ròba òta e ‘n tin tóna cun intór sàgomes scures de òte, che nó òio a óra a cognóse: al mométo m’è parù de èseme insoniada e de seguro l’èra stà così.

Daspò èse levada su, m’è ienù in ménte che i ze na casèla ‘l èra vécia fotografies diventades oramài dales par al tènpo: ài zercà an tin e i n’è soutada fòra una, che ‘l èra pròpio chél che mé someàa da aé insonià.

Al cogól ‘l èra de bòto finì, manciàa solo la pónta parcé che l’aga de la pióa la podése defgóre sul de fòra;² tata Uta, Bèrto Colòto e i mè fraðiéi i s’aèa lasà fotografà, òte contènte par al laóro fato pulito, e i betéa in bèla móstra la fórcia e i restièi.

Al di d’incuói e da ‘n grun de anes, se se va par chi pras e par chéla vares nó sé ciàta pi nisùn a dorà sti sarvijé che n’òta i èra par òta la famées; par védeli guèse di i ze an mujè.

Ài scrito de chésto recòrdo có ‘n grun de rincresiméto par chél tènpo oramai lontàn.

GLOSSARIO

¹⁾ cogól = mucchio di fieno a forma di cono, che viene fatto all’aperto (a Vodo: fiolón).

²⁾ defgóre sul de fòra = scorrere all’esterno.

▼ (da la prima pajina)

La pala de Sant'Ana

GABRIELE LIVAN PETÙZ - ZOPÉ

fèmena del laudadór), la Filomena (na fèmena de Vila) e calche àutre. Al Bastiàn 'l è dū fùora Pieve col Lista e 'l i cóna al preve ch'è avéa vedù.

Bastiàn: “Còme che siòn ruai fùora Pieve, aòn catà dut an sanfason! De la Comunità non è pi nia sto mòndo! I se spieta valch de polito solche da Chèl lasù! [...] Senti chèsta: inte piazza, chi desperai de chi franzés, apena ruai, i à metù in pè an cosio, còme na pègna⁴ col tarnazon⁵ col cul in su. Su la zima 'l èra na barèta e na rùoda piena de fùoie, e i diéséva ... òrpo de bio, no me pènze pi e me 'l ài fat di dói o trèi óte! T'ài dit che te 'l tegnise a mént!”

Lista: “Ah, si! Vèlo vè, che me 'l ài fat scrive sun en sin de carta, per no me 'l desmentegà! (al i' l dà al preve) Giovarde⁶ che siebe valch de malaménte!”

Preve: “Albero della libertà! O Sant'Ana benedèta! Vardè dū ch'è no faze desio⁷ anca chilò, còme ch'è a fat via per la Franzà!”

Sun Zopé i scoménza a senti a di che i soldai franzés i se porta demàl dut: ori, ardént, pegnate e stagnade de ram, lenzùei e anca i cuàdre che 'l è inte per chèle giešie!

Chèle fèmene le vègn a savè de dute ste nue e le descòr intrà de ièle.

Filomena: “E cara ti, che vòsto ch'è faze de la Pala de Sant'Ana? I no i farà miga an garmàl coi popi a sùei fèmene!” Anuta: “Ma òm 'l à dit che, in dū, chi cuàdre de giešia i s'è a tói dute, chi ch'è non à podù scònde! E s'è rua anca casù, i se la tol de zèrto e de segur! Aòn pò chèla che val valch: chèle àutre feraze le no cóna nia”.

Chi òmegn intànt i se sturta⁸ inte calònega.

Valgunc' avarave volù la scònde su 'l alchèr⁹ de calche tabià, o intrà calche zelór¹⁰, o a valgò àutre¹¹ in paés, ma se i franzés i no catava nia, i s'instizava e i e déva fùoch a dut? A la fin, sàuta fùora al Bastiàn: “Adès 'l è d'ainsuda. Le piante le è dute in amór. Taiòn an bel pezuol, bel dentil, zénza gròp; segòn via na bela bòra¹². Tiròn dū la scòrza intriega còme na pègna, la inrodolòn dintór e pò tornòn mète su la scòrza”. E così i fa: i destaca la tela da la soada e i la inrodoléa intór an zilindro de lègn de pèz e pò i 'l mète inte sta scòrza. Sta bòra i la ména via 'n Socroda¹³ e i la scònde inte un de chi coroniei via per igliò.

Intànt la dént la se scanpa su per chi bosch per no se fà catà.

Anuta: “L è trèi di che siòn scòndui su per intrà chi busch! [...] Da ca'n sin 'l è Sant'Ana e, a sto véde, ne tocarà la fà su per ste zime, còme i salvarech!”

Tonia (la vègn da Socroda): “Da che banda vasto, ti? No te dighe gnanca

bondi, che 'n ài asai intór! 'N élo ruà chilò, de chèla denia¹⁴?”

Anuta: “Che disto su? Èi davešin? Mi, vèlo vè, ài fat an scanpón a me tol chèl valch che no podéve fà de manco. Soméa che te tire l'anema per i dénc' ... Indò ésto instradada da di, de chèla uoga¹⁵?”

Tonia: “Sòn stada dut sto témp via 'n Tàuta de la Mola¹⁶ col Bastiàn, che 'l avéa da percurà an no sai che. Al no m'è dit nia ... ma sai instès. [...] Ma ti no sasto gnanca nia de chèl che 'l è sozedù incùoi?”

Anuta: “Eh, che vòsto che sape? Son partida lasù apéna che 'l à scomenzà a lugorà¹⁷ [...]”.

Tonia: “Alóra no, no te sas an tearde de nia¹⁸!”

Ancùoi, apena lustre, al Bastiàn 'l à vedù an formighèr de franzés via i Coi de Spalmazin¹⁹ darè a vègn de sto vèrs!”

Ma i franzés i s'è tornà otà e i non è ruai 'nfin sun Zopé e dute i à rengrazià al Signór e Sant'Ana: “Al vege Tita Roco al n'è sturtà dute ingioenedògn²⁰, sun Col da Pèna²¹, intór chèl Sas de le Crós, e aòn cantà 'l *Te Deum*”.

La tela la è restada via 'n Socroda anfin da fardima, can che la guera la s'è fenì. Ma chi che è dui a la tol i à da ese tornai indarè dute spritai: la pala de Sant'Ana la èrta duta ruinada! Intrà la raša e 'l umet, al colór 'l èra sen dū: no se vedeva debota pi la Madona e al picìol che l'avéa sun braz!

La storia la se fenis an sin da mièr²² de così: la pala i l'è portada a Venezia e igliò i l'è comedada su'n sin e l'è podù tornà inte chèla giešia indò che la è sèmpre stada, a vardà dū chi pùore zoparign ch'è e avéva volù tant bén. ■

▼ La pala de Sant'Ana

GLOSSARIO

- (1) Lasciato.
- (2) Il capo della Regola, eletto dall'Assemblea dei Regolieri.
- (3) Membro dell'Amministrazione della Regola, incaricato di far osservare il laudo della Regola stessa.
- (4) Zangola, sorta di mastello usato per fare il burro.
- (5) Mazza, pistone della zangola.
- (6) Dio ce ne guardi! Guai!
- (7) Confusione.
- (8) Si radunano.
- (9) Parte superiore, soffitta del tabià, detta anche soraèra.
- (10) Soffitto in legno della stua.
- (11) Da qualche altra parte.
- (12) Piccolo tronco di circa 1 metro di lunghezza.
- (13) Ampio territorio di prati e boschi privati (Censuario di Vodo), compreso tra il Ru de Socroda (Ron' de Colò) e la Severina; si estende ai piedi del Col de Fiès e digrada verso il Ru de Soèle.
- (14) Gentaglia.
- (15) Così di corsa.
- (16) È una delle località più belle dell'intero bosco di Soèle, in comune di Vodo.
- (17) Albergiare.
- (18) Proprio niente.
- (19) Ampia distesa di prati privati, compresi tra Sèrla e la Tana, di fronte alle Crèpe de Sèrla, in Comune di Vodo.
- (20) In ginocchio.
- (21) Monte Penna, (alt. m. 2196), montagna che sovrasta Zoppè, posta in territorio del Comune di Vodo.
- (22) Un po' meglio.

La botéga di Còce

GIUSEPPE PERINI CÒCIO - BÓRCIA

Daspò la ròa de Nantelòu a Taulèn e Maržeana del 1814, piàn pianéto al paés de Bórcia 'l se tirà in ca e an gramarže guèse dilo a dènte come 'l prè Carlo De Luca o a don Natale Talamini da Selva, che i à vivù a Bórcia par tante anes, ma nó se puó deſmentease de àutra dènte come Gaspare Perini Còcio, al mé trifavol. Chésto 'l èra nasù del 1805 e 'l s' à maridà de vinte ane apède Margherita Zanetti de chi de Danéto da Cianzia, del 1825. De él èi ciatà fòra cartes agnó che i dis che 'l à betù su n'ostaria a Bórcia iže cèſa nuóva di Còce, puóce anes dapò che i Todése i à fato la strada ciamada dapò "d'Alemagna".

Chésto Gaspare 'l à fato studià, dó par Venèzia, dói di sò diés fiói: Bortolo e pi inavante Luigi. De Bortolo, al bifnòno, èi na pagèla de scòla del 1847. Canche 'l é tornà su dapò al "diploma" del 1849, adìa da sa pare, 'l à pensà de vèrde na botéga, agnó che se ciatà de ùto: ciòde, vides de ùta la miſures, fères par ferà i ciavài, còles da lén, dorades dai scultóres Beſarel da Žòlde e De Lotto da Sanvido.

Daspò lumières a petròlio, fòrſes par destudà al stopin, fòrmes de lén par fèi su i ciaužèi, ciadenaže par i portói ecc... Dapò ùto al damagna de alóra. Cól ciar tirà dai ciavài, ruàa ca su 'l oio da la Toscana, al vin nó solo da Coneàn, ma anche da àutre

luòghe, come al *passito* da Pantelleria, al mandolato da Cremona, sache da žincuenta chile de riſo da Vercelli e tanto àuto ancóra. Èi ciatà la ližènzes par "esercizio deposito coloniali e spiriti" e de 'l an 1860, la ližènza par podé vènde la cartes da ùià e sul davante 'l é scritto: "Licenza vendita carte da giuoco". Iže botéga di Còce, i ienia da ùta la Val de la Guóite, dal Comèlego, da Žòlde, come che v'èi dito inante e fin in Anpèze che in chel'òta, 'l èra sòte l'Austria. Solo de Anpèze èi na nòta de 'n žentenèr de famées, žinche albèrghe e tre ostaries. A Bórcia, chiste anes de fin Otožènto, èi contà novanta famées, có nòmes e soranòmes, ma de chéstes, pi de trenta, nó les é pi.

Ùto chésto, se ciata iže i rejistre parcurede iže stùdio daòs botéga.

Al bifnòno Bortolo, che 'l é stà anche sindaco de Bórcia par diſdòto anes, da 'l autòn del 1866 al 1881 e dapò da 'l àn novantasète al novantanuóve, al s' à maridà del 1855 apède Caterina De Luca Žinche. Al prin nasù

de cuatòrdes fiói, Giovanni, del 1871 a cuindes ane, 'l é ù a studià a Lubiana a la scòla "mercantile e commerciale" e n'òta fini, 'l é tornà a Bórcia e apède sò fardèl Aristide, al i à adìa al pare iže botéga.

I afare i déa an grun polito parcè che, su la fin de 'l Otožènto, i à conprà dói canpagnes dó par la Basa e al nòno Giovanni, anche él sindaco par pi ànes, apède àutre žinche sòzie, del 1897, i à betù in pè na sožietà par fèi su a Misurina an gran *hotel* (ma chésta l'é na storia che ve dirèi st'àutra òta).

La botéga l'é ùta inavante fin a la I° Guèra, anche se Gasperin, fiól de Luigi e darmàn prin del nòno Giovanni, 'l é ù inavante có la vendita al minuto iže cèſa vècia di Còce sòte 'l stradòn, ancora par carche àn.

Se carchedùn à guóia de ieni a vardà i rejistre e a vède cé che i conprà i sò vèce, èi da ciaro di fèi vède ùta la cartes. ■

Al nòs suói **Par no deſmentease** 'l è betù iže al nòs sito www.ladini.org: così podé algèdevelo e stanpalo!

Podé aèlo anche par e-mail come pdf: faſème saé scrièndo a:

info@ladini.org o a danielepetito@tiscali.it
(Nó podón pi mandalo par posta via par la Mèriches e in Australia, parcè che 'l costa masa ciaro). Gramarže bèn.

Nuovo
Nuovo
New
Nouvel
Nouveau

An gramarže a la **Casa Rurale d'Anpèze** par la man che la dà senpre a chéla asociazióne che laóra solèžito e con serietà par salvà la nostra storia, tradižión e parlàda.

Impainaziòn Aquarello s.n.c. Pieve di Cadore

Stampa: Tipografia Tiziano - Pieve di Cadore (BL)

Anche st'òta al nòs suói, stanpà in 2000 còpies, 'l é ruà debòto iže ùta la famées de l'Oltreciufa e a ùte i nòs emigrante in giro par al mondo. Da chél che se sènte da ci che algède al suói, i é ùte contènte. Aesane daciaro bète su chésto suói i vostre recòrde e stòries, anche de ùte i diés. Se golè mandàme i vostre scrite par posta, o mèo par e-mail a danielepetito@tiscali.it. Cume ùte, anche nòs fažòn fadia a fai tornà i conte, soralduto chi che serve par spedì par posta fòra da l'Italia. Par adìa chésto suói aón vèrto dói cònte: un postale nr. **20046306** - Ufficio di San Vito di Cadore; e 'n ùtro iže la banca Cassa Rurale Artigiana di Cortina d'Ampezzo e delle Dolomiti IBAN = **IT32 E 08511 612900 0000 0102 281** e da fora de l'Italia dontà **PIC CCRTIT2T95A**; intestà a **PAR NÓ DEJMENTEASE** - «Unión Ladina d'Oltreciufa» - **C.so Italia, 92/94 - c/o Asilo vècio - 32046 San Vito di Cadore (BL)**; agnó che podé mandà i schèi che golé e anche refàive la tèsera.